

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-71>

УДК 338.244

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MODERN VECTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Браунагель Андрій Валерійович

аспірант,

Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3231-5181>**Анфілов Дмитро Юрійович**

аспірант,

Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3271-7324>**Braunahel Andrii, Anfilov Dmytro**

State Tax University

Стаття присвячена актуальним проблемам визначення соціального підприємництва як сучасного вектору розвитку економіки. Проаналізовано та систематизовано ознаки соціального підприємництва, а саме: соціальний вплив, інновації, масштабність, самоокупність, підприємницький підхід. Окреслені позитивні ефекти від використання соціального підприємництва та приклади успішного його запровадження в Україні, зокрема, це стосується проекту «Сприяння розвитку соціального підприємництва», який покликаний поширити ідеї соціального підприємництва в українському суспільстві та надати соціальним підприємцям, які прагнуть розвивати власний бізнес, доступ до безкоштовної юридичної, фінансової та консультативної допомоги. Досліджено міжнародний досвід фінансової підтримки соціального бізнесу. Визначено основні бар'єри, які стоять на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, економіка, інновації, цифрова економіка, соціальний капітал.

The article is devoted to topical issues of defining social entrepreneurship as a modern vector of economic development. It is determined that a social enterprise is a complex category that characterizes the mission and direction of the enterprise, on the one hand, and the nature of business processes – on the other. Social entrepreneurship is a kind of business revolution, a consequence of the genesis of economic activity, the latest approach to the functioning of not only profitable but also non-profit organizations. The positive consequences of the use of social entrepreneurship and examples of its successful implementation in Ukraine are outlined, in particular, the project "Promoting the development of social entrepreneurship", which aims to spread social entrepreneurship in Ukrainian society and provide social entrepreneurs seeking to develop their business, access to free legal, financial and advisory assistance. Despite the fact that in the expert, scientific and legal field of Ukraine there is no single view and definition of social business, this phenomenon of socio-economic life of Ukrainian society exists and develops. The lack of a common view creates very large quantitative and qualitative differences in research and conclusions. It should be noted that the development of social entrepreneurship as a separate area of business has a significant impact on the digital transformation of the economy. The digital economy breaks the usual models of industry markets and increases the competitiveness of their participants. The international experience of financial support of social business is studied, it is noted that the leaders of the European region in the development of social entrepreneurship are the United Kingdom, as well as Poland, Italy, the Netherlands and Ireland. The main obstacles to the development of social entrepreneurship in Ukraine have been identified, including the lack of a clear legal framework, lack of financial resources for the creation and development of social enterprises, public ignorance of the nature, mechanism and prospects of this business. The directions of development of social entrepreneurship in Ukraine are outlined.

Keywords: social entrepreneurship, economy, innovations, digital economy, social capital.

Постановка проблеми. Тема соціального підприємництва стає все більш обговорюваною та популярною у всьому світі. Вона надихає теоретиків на осмислення природи цього явища, а практики породжують новаторські ідеї та втілюють неймовірні за масштабами проєкти. Ця тема є новою і має масштабну перспективу. Ініціативою соціального підприємництва в будь-якій країні є створення сприятливого клімату для функціонування соціального підприємства і ключових зацікавлених сторін. Соціальне підприємництво – відносно нове специфічне соціально-економічне явище, яке породжує багато приводів для дискусії, адже не вписується у сталі стереотипи сприйняття бізнесу як комерційної сфери, що існує заради прибутку [1]. Так, основною не комерційною метою соціального підприємництва є вирішення соціальних проблем суспільства, зокрема, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення, а також подолання бідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі соціального підприємництва приділяють увагу у своїх працях велика кількість вітчизняних науковців, зокрема, такі як: Галушка З.І. [1], Завадських Г.М., Тебенко В.М. [7], Горішна Н.М. [5], Кифяк В.І., Малиш Л.Б. [2], Матвієнко-Біляєва Г.Л. [3; 4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, питання розвитку соціального підприємництва як сучасного вектору розвитку економіки є не досить дослідженим а тому представляє науковий інтерес.

Метою даної статті є розкриття змісту та особливостей соціального підприємництва як сучасного вектору розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження механізму соціального підприємництва необхідно починати з визначення цього виду діяльності. У визначенні поняття «соціальне підприємництво» існує безліч думок, але їх можна об'єднати в дві групи:

1. Поняття, що визначають соціальне підприємництво як організацію комерційних підприємств з метою надання соціальних послуг. При цьому у підприємства може бути будь-яка діяльність, головне, щоб частина отриманого доходу спрямовувався на вирішення соціальних проблем. Соціальне підприємництво ототожнюється з такими поняттями як корпоративна соціальна відповідальність, благодійність, філантропія тощо.

2. Поняття, в основі якого лежить інноваційна діяльність підприємництва, результатом якої є соціальний ефект. Цей підхід завищує

значущість інноваційного аспекту вирішення соціальних проблем, не враховує ідею підприємництва з погляду фінансової життєздатності. Визначення вказує на необхідність мобілізації ресурсів з метою вирішення соціальних проблем, порівнюючи діяльність соціального підприємництва з некомерційними організаціями.

Так, соціальне підприємство – це комплексна категорія, яка характеризує місію та напрям діяльності підприємства, з одного боку, та характер бізнес-процесів – з іншого. Соціальне підприємництво є своєрідною революцією бізнесу, наслідком генезису господарської діяльності, новітнім підходом до функціонування не лише прибуткових, а й неприбуткових організацій [2].

Соціальне підприємництво націлене на вирішення соціальних проблем, для яких характерні такі основні ознаки:

1) соціальний вплив – цільова спрямованість на вирішення існуючих соціальних проблем у суспільстві;

2) інновації – застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють збільшити соціальний вплив;

3) самоокупність та фінансова стійкість – здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми до тих пір, поки це необхідно, і за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;

4) масштабність – збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному і міжнародному рівні) і поширення досвіду з метою збільшення соціального впливу;

5) підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити недоліки ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний соціальний вплив на суспільство в цілому [3].

Отже, соціальне підприємництво має позитивний ефекти від діяльності, що сприяє соціально-економічному розвитку країни, а саме:

1) сприяння працевлаштуванню людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями та безробітних;

2) пропонування нових шляхів для реформування державних соціальних послуг;

3) підтримка залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;

4) розширення видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного біз-

несу у зв'язку з малоприбутковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки;

5) ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем;

6) зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів);

7) сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища [4].

В Україні також нагромаджено перший досвід соціального підприємництва. Так Український Фонд підтримки підприємництва та Міжнародний Фонд "Відродження" реалізують проєкт "Сприяння розвитку соціального підприємництва", який покликаний поширити ідеї соціального підприємництва в українському суспільстві та надати соціальним підприємцям, які прагнуть розвивати власний бізнес, доступ до безкоштовної юридичної, фінансової та консультативної допомоги. У рамках програми "Сприяння розвитку соціального підприємництва" працюють 2 центри підтримки соціального підприємництва у Львівській та Донецькій областях, що функціонують на базі Сокальської агенції регіонального розвитку та Асоціації "Соціально-економічні стратегії та партнерства" Криму. Основними завданнями та напрямками діяльності центрів є створення навчального, консультаційного, просвітницького та інформаційного осередку, що розвиває та представляє сектор соціального підприємництва в регіоні.

Благодійний фонд "Благовіст" реалізував проєкт "У життя – з конкурентними знаннями", у якому на базі школи-інтернату у м. Суми було підтримано виробництво сільгосппродукції та розвиток ремесел; Фонд сприяння діяльності літературно-меморіального музею М.Булгакова в місті Києві – проєкт "Дім Булгакова запрошує в гості" (ремонт музею); Благодійний фонд "Екомилосердя" – проєкт "Дитячий стоматологічний центр"; Благодійне підприємство "Перлина Буковини" – Проєкт "Соціальні мережі самозабезпечення" (запровадження нових механізмів самозабезпечення сільського населення гірських регіонів); Асоціація "Мир. Краса. Культура" – Проєкт "Соціальне підприємство – Дизайнерський дім" (фінансова підтримка різних проєктів для дітей); Благодійна організація "Центр допомоги дітям-інвалідам" – проєкт "Робота в мінідрукарні як спосіб соціальної реабілітації молодих інвалідів".

Отже, соціальне підприємництво все більше проявляє себе як стійку тенденцію подальшої соціалізації бізнесу в нових умовах, коли об'єктивні можливості подальшого розвитку суспільства не бачаться без зацікавленої участі представників малого і середнього бізнесу, частка яких постійно зростає [5].

Не дивлячись на те, що в експертному, науковому та правовому полі України відсутній єдиний погляд та визначення соціального бізнесу, це явище соціального та економічного життя українського суспільства існує та розвивається. Відсутність єдиного погляду породжує дуже великі кількісні та якісні розбіжності у дослідженнях та висновках.

Розбіжності у визначенні соціального бізнесу у національних законодавствах країн Європи не стали на заваді виведення статистики масштабу цього явища. На сьогодні в Європі працює більше 2 мільйонів соціальних підприємств, на яких працюють майже 11 мільйонів працівників (6% від всіх працюючих у регіоні), це становить 10% від всього європейського бізнесу [9].

Лідером європейського регіону в розвитку соціального підприємництва вважається Велика Британія, де налічується близько 70 тис. соціальних підприємств, що забезпечують працею майже мільйон британців. Їхній сумарний внесок в економіку становить понад 24 млрд фунтів стерлінгів. За підсумками 2019 р. 68% соціальних підприємств підтримують людей з уразливих груп, 44% працевлаштовують людей з уразливих груп, 28% працюють у найбільш депресивних районах країни [9].

В Польщі в 2019 році налічувалося 29535 соціальних підприємств, в яких працювало 428,7 тис. осіб, а в Сербії за даними 2015 року в соціальних підприємствах працювало 4273 працівників (0,25% від загальної кількості працівників в країні). За матеріалами звіту Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі» внесок соціального бізнесу склав у: Італії – 37,3 млрд євро; Нідерландах – 3,5 млрд євро; Португалії – 3,3 млрд євро; Угорщині – 2,3 млрд євро; Ірландії – 1,4 млрд євро; Естонії – 52,4 млн євро [9].

На жаль, дізнатися достовірну статистичну інформацію стосовно України неможливо. І однією з основних перешкод тут є різниця у визначенні явища соціального бізнесу [9].

Слід зазначити, що на розвиток соціального підприємництва як окремої сфери бізнесу вагомий вплив має цифрова трансформація економіки. Цифрова економіка ламає

звичні моделі галузевих ринків та підвищує конкурентоспроможність їх учасників. Тим самим цифровізація визначає перспективи зростання компаній, галузей та національних економік загалом. А рівень цифрової трансформації економіки країни є основою оцінювання її конкурентоспроможності [6].

Для успішного формування цифрової економіки, як одного із напрямків впровадження соціального підприємництва, потрібно зосередитись на розвитку деяких ефективно функціонуючих компонентах:

1) розвинена цифрова інфраструктура, яка забезпечуватиме нову якість та покриття широкопasmовим Інтернетом території України, а особливо віддалені селища, об'єкти бізнес- та соціальної інфраструктури, багато з яких перебувають у так званому цифровому розриві (з англ. "digital divide");

2) формування ефективної системи ідентифікації, захисту персональних даних, довірчих послуг, які є першочерговими елементами так званої м'якої інфраструктури;

3) розвиток додатків та сервісів, таких як «розумне місто» й «цифровізація освіти», що є важливими компонентами «Індустрії 4.0.» та стосуються тих сфер життя (промисловості, громадської безпеки, медицини, екології, транспорту тощо), які досі перебувають в аналоговому форматі;

4) розвиток висококваліфікованого людського капіталу, який відповідає вимогам, що формують нові технології щодо володіння людиною специфічними навичками та компетенціями для повноцінної інтеграції у цифровий простір;

5) захист інтелектуальної власності, що є ключовим фактором, який впливає на мотивацію створення креативних ідей, можливість отримання комерційного зиску та гарантії захисту своєї інтелектуальної праці;

6) відповідне «цифрове» законодавство, яке має визначити та закріпити цифрові права громадян, визначити принципи цифровізації, забезпечити вжиття плану заходів щодо усунення законодавчих, інституційних, податкових бар'єрів та стимулювання цифровізації галузей економіки [6].

Соціальне підприємництво засновується на соціальному капіталі громадських організацій і стає особливо дієвим у контексті місцевої громади. [7]. Однією з потенційних ресурсних баз для створення соціальних підприємств можуть стати об'єкти інфраструктури, які є у власності територіальної громади. На сьогодні в Україні є багато будівель, які фактично не використовуються, в незадо-

вільному стані та які знаходяться у власності громади. Такі приміщення можуть стати основою для створення соціальних підприємств із працевлаштуванням представників вразливих груп населення і прибутками, що спрямовуються на вирішення місцевих проблем. За організаційною формою це можуть бути комунальні або спільні комунальні підприємства, що діють на договірних засадах спільного фінансування відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва [8].

Враховуючи активізацію реалізації соціальної відповідальності успішними підприємствами, придбання послуг соціального підприємства у цьому напрямку може слугувати як передумовою стійкого розвитку останніх, так і ефективною та раціонально побудованою соціально відповідальною поведінкою першими. Також потенційно соціальні підприємства можуть працювати в сегменті аутсорсингу, оскільки все частіше успішні вітчизняні підприємства замовляють такі послуги, як прибирання, транспортування, кур'єрська доставка, обслуговування оргтехніки, комп'ютерних мереж, реклама і зв'язки з громадськістю, організація подій, освітні послуги, бухгалтерський облік тощо [8].

Слід зазначити, що існує вагомий бар'єр, що стримує розвиток соціального підприємництва в Україні, – це відсутність чіткої законодавчої бази, яка б визнавала, визначала та регулювала діяльність соціального підприємництва. Необхідно прийняти закон про соціальне підприємництво, який би чітко визначав критерії цієї специфічної форми діяльності та регламентував правовий механізм державної підтримки соціальних підприємств. Ключовою проблемою є нестача фінансових коштів для започаткування та розвитку соціального підприємства. Хоча останнім часом зацікавленість вітчизняних інвесторів, компаній – донорів та благодійних інституцій, зацікавлених в інвестуванні соціальних підприємств в Україні зростає, на жаль, більшою мірою створення вітчизняних суб'єктів соціального підприємництва фінансується за рахунок іноземних фондів та організацій. Перешкодою для розвитку соціального підприємництва є необізнаність громадян щодо сутності, механізму та перспектив цього виду підприємницької діяльності. Популяризація ідей та успішних практик соціального підприємництва створить передумови для розвитку цього сектора підприємництва в нашій країні [7].

Висновки. Соціальне підприємництво – це новий інноваційний інструмент бізнесу в Україні, який дозволяє розв'язувати актуальні соціальні

проблеми, поєднуючи комерційний і соціальний бізнес-підходи. Слід припустити, що у майбутньому виникне висока конкуренція за ринок соціальних послуг для населення: у цій боротьбі візьмуть участь соціальні підприємства, бізнес, державні та некомерційні організації.

Активний розвиток інтернету призведе до створення міжнародних та національних мереж соціальних мікропідприємств, об'єднаних за принципом вирішення однієї соціальної проблеми та використання спільних підходів.

Цей сектор підприємництва має гарні перспективи розвитку при умові усунення певних перешкод і факторів, які його стримують. Формування нормативно-правової бази, що регулює механізм соціального підприємництва в Україні, створення спеціальних програм кредитного та позикового забезпечення для започаткування подальшого розвитку та масштабування соціального підприємства, а також його популяризація задля зростання обізнаності громадян – основні завдання, виконання яких значно прискорить розвиток соціального підприємництва в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галушка З.І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/archives/2704>
2. Кифяк В.І., Малиш Л.Б. Соціальне підприємництво: проблеми та перспективи. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-275_280.pdf
3. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 390–394.
4. Матвієнко-Біляєва Г.Л. Соціальне підприємництво: ефективний гібридний бізнес феномен. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/64.pdf
5. Горішна Н.М. Феномен соціального підприємництва: сутність і критерії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. № 2(39). С. 58–60.
6. Піжук О.І. Цифрова трансформація економіки як основа формування її конкурентоспроможності. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1922/1/Pizhuk.pdf>
7. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_11_0_177_185
8. Овсянюк-Бердадіна О.Ф. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/33.pdf
9. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. *Інтернет ресурс*. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian_0.pdf

REFERENCES:

1. Galushka Z.I. *Fenomen sotsial'noho pidpryyemnytstva: ponyattya ta perspektyvy rozvytku v Ukrayini* [Text The phenomenon of social entrepreneurship: concepts and prospects of development in Ukraine]. Available at: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/archives/2704> (in Ukrainian)
2. Kifyak V.I., Malysh L.B. *Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: problemy ta perspektyvy* [Text The phenomenon of social entrepreneurship: concepts and prospects of development in Ukraine]. Available at: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-5_0-pages-275_280.pdf (in Ukrainian)
3. Matvienko-Bilyaeva G.L. (2016) *Rozvytok ta stanovlennya sotsial'noho pidpryyemnytstva ta sotsial'noyi vidpovidal'nosti v suchasnykh umovakh* [Text Development and formation of social entrepreneurship and social responsibility in modern conditions]. *Economy and Society*, no. 7, pp. 390–394. (in Ukrainian)
4. Matvienko-Bilyaeva G.L. *Sotsial'ne pidpryyemnytstvo: efektyvnyy hibrydnyy biznes fenomen* [Text Social entrepreneurship: an effective hybrid business phenomenon]. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/64.pdf (in Ukrainian)
5. Horishna N.M. (2016) *Fenomen sotsial'noho pidpryyemnytstva: sutnist' i kryteriyi* [The phenomenon of social entrepreneurship: essence and criteria]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*, no. 2(39), pp. 58–60. (in Ukrainian)
6. Pizhuk O.I. *Tsyfrova transformatsiya ekonomiky yak osnova formuvannya yiyi konkurentospromozhnosti* [Text Digital transformation of the economy as a basis for the formation of its competitiveness]. Available at: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/1922/1/Pizhuk.pdf> (in Ukrainian)

7. Zavadsky G.M., Tebenko V.M. *Praktychni aspekty stanovlennya sotsial'noho pidpryyemnytstva v Ukraini* [Text Practical aspects of social entrepreneurship in Ukraine]. Available at: https://www.business-inform.net/article/?year=2020&abstract=2020_11_0_177_185 (in Ukrainian)

8. Ovsyanyuk-Berdadina O.F. *Sotsial'ne pidpryyemnytstvo yak innovatsiynyy instrument vyrishennya suspil'nykh problem: peredumovy stanovlennya ta aktyvizatsiyi* [Text Social entrepreneurship as an innovative tool for solving social problems: prerequisites for formation and activation]. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/33.pdf (in Ukrainian)

9. *Sotsial'ne pidpryyemnytstvo v Ukraini. Ekonomiko-pravovyy analiz* [Text Social entrepreneurship in Ukraine. Economic and legal analysis]. Internet resource. Available at: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian_0.pdf (in Ukrainian)